

УДК 323.1

Парух В.

**РОЗДУМИ НАД ДОСВІДОМ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ
«СВОЇХ» І «ЧУЖИХ» В ІМПЕРІЇ ГАБСБУРГІВ**

(Рец. : Монолатій І. Інші свої: Політична участь етнічних акторів пізньогабсбурзьких Галичини і Буковини / І. Монолатій. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2012. – 432 с.)

Парух В. Размышления над опытом политического участия «Своих» и «Чужих» в империи Габсбургов.

Рецензия на монографию: Монолатий И. Другие свои: Политическое участие этнических актеров позднегабсбургских Галичины и Буковины / И. Монолатий. – Ивано-Франковск : Лилея-НВ, 2012. – 432 с.

Paruch W. Reflections of experience of political participation of “Ours” and “Others” in Habsburg Empire.

In the review the monograph of I. Monolatiy “Other Ours: The political participation of the ethnic actors of late-Habsburg Galicia and Bukovina” (Ivano-Frankivsk : Lileya-NV, 2012. – 432 p.) is analyzed.

Іван Монолатій обрав важкий для політологів предмет дослідження – політизацію етнічних питань у Модерну добу, вбачаючи в ній чинник етнічної політизації регіональних спільнот, котрі сформулювали власні політичні суб'єкти (політичні партії) з метою участі в політичній конкуренції задля здобуття тих засобів, які дозволили б реалізувати власні візії соціального ладу в Галичині й Буковині. Тим самим автор проаналізував політичні реалії 1867–1914 рр. у регіональному ракурсі за допомогою таких конструкцій, як «Свій – Чужий», або союзник – ворог у публічному просторі. Таку мету слід визнати амбітною, а також варту політологічного дослідження, яке Іван Монолатій досить якісно реалізував. А відтак визнаємо його монографію вартісним дослідженням, котре оцінюємо позитивно. Слід підкреслити, що книга І. Монолатія базується на оптимальній методології політологічних досліджень. Зокрема, враховуючи предмет дослідження, автор дає визначення політичності, що обґрунтувало його розуміння політики. В цілому погоджуємося з таким тлумаченням теорії політики.

Україномовне дослідження І. Монолатія складається з п'яти розділів, висновків, додатків, анотацій англійською, німецькою, польською та румунською мовами. Книзі дано адекватну змісту назву, в якій дуже влучно використано категорії «Свій» і «Чужий». Можна тільки висловити застереження, що автор не визнав можливим конкретизувати темпоральну локалізацію дослідження і конкретизувати її роками.

Працюючи над монографією «Інші свої», І. Монолатій виходив з міркування про те, що в кожній соціальній групі – не тільки державній, але також регіональній і локальній – відбувається поляризація, концентрація і політична мобілізація згідно критеріїв «Свій – Чужий». Саме вони визначають вісь конфліктів у даному історичному часі. Автора зацікавила активність політичних акторів на теренах Галичини й Буковини, самоідентичність яких формувалася на засадах етнічних ресурсів. Тому він визнав, що в цих двох історичних регіонах відбулася політизація етнічності. Відтак публічний простір Галичини та Буковини мав бути сприятливим для розвитку громадської активності етнічних груп, які не тільки самі були політичними акторами, а й були також репрезентовані політичними суб'єктами (напр., партії і товариства, а також церкви). Ми вважаємо таку відправну точку вочевидь правильною, оскільки на зламі ХІХ–ХХ ст. народи Центральної і Східної Європи почали

набирати ознак етнічно-культурних спільнот, а не спільнот політичних.

І. Монолатій проаналізував наукову літературу з проблеми політичної участі тих суб'єктів політичної сфери (вчений називає їх акторами), ідентичність яких конструювалася на етнічних засадах (розділ перший). Він конкретизував у своєму дослідженні визначення етнополітики, під якою розуміє діяльність держави, яка спрямовується на поділ обмежених і цінних ресурсів згідно етнічного критерію задля того, щоб законсервувати чи запровадити нерівні шанси реалізації партикуляційних цілей політичних акторів, що різняться етнічними критеріями. Згідно автора, держава, в даному випадку Габсбургів, формалізувала політичну участь внаслідок конституційних реформ 60-х років XIX ст. (розділ другий). У той час задля гарантування мінімальної участі різних етнічних груп і встановлення каталогу прав і свобод людини, що реалізовувались би незалежно від етнічної приналежності, у цій державі визначено відповідні інституції, механізми й процедури. Австро-Угорщина прийняла в той час модель етнонаціональної політики, яка: 1) сприяла гармонізації відносин між державою й етнічними меншинами; 2) гарантувала індивідуальні й колективні права мешканцям держави; 3) окреслила (нав'язала) вертикальні міжетнічні стосунки, які базувалися на привілеях обраних народів в окремих історичних регіонах. Враховуючи третю з названих особливостей, слід визнати влучною назву монографії «Інші свої».

Згідно І. Монолатія, габсбурзька держава в Галичині прийняла вертикальну модель міжетнічних стосунків, що проявлялося в домінуючому захисті інтересів польського народу коштом українців і євреїв. Цим держава педальовала активність тих політичних акторів, котрі діяли в Галичині, прагнучи нав'язати в суспільній практиці власні критерії диференціації мешканців на «Своїх» і «Чужих». Така політика не повинна була узгоджуватися з переконаннями окремих етнічних меншин, які інакше окреслювали «Своїх» і «Чужих». Для Габсбургів «Своїми» були ті мешканці, які сприймали державний устрій і модель багатокультурності, що була запроваджена в монархії. Натомість провінційна влада намагалася реалізувати інтереси народу домінуючого (в Галичині – поляків, на Буковині – німців), що є очевидним у ракурсі ставлення до мови. Вона прагнула розширити сферу функціонування польської чи німецької коштом мов «Чужих» – їдишу, гебрайської та української. За таких умов, використовуючи права, що діяли в монархії, підпорядковані народи розпочали творення власного шкільництва, яке базувалося на засадах етнічності й віросповідання.

Автор досить майстерно поєднав формування етнічної тожсамості з попередньою конфесійною ідентичністю, надзвичайно важливою в Галичині й Буковині з огляду на неоднорідну соціальну регіональну структуру. Не тільки проживаючі там групи не мали власних держав, часто-густо вони належали до різних, не раз конфліктуючих релігій. Власне, саме цей чинник був вирішальним для політичної диференціації на «Своїх» і «Чужих» в обох землях. Іншим важливим чинником поділу була економічна активність, а також місце проживання (село – місто). У цих сферах виникли регіональні лінії розмежування етнічних спільнот, а також специфічні властивості політичних конфліктів. Функціональність різних названих чинників (релігійно-конфесійного, мовно-культурного, соціально-економічного) спонукала формування стереотипів, міфів, образів, а також відмінної історичної наративу. Остання домінувала завдяки опису власних кривд, що були завдані «чужими», проте вони поставали радше у регіональному, аніж загальнодержавному вимірі. Етнічні спільноти в політичному суперництві були репрезентовані політичними суб'єктами; головну роль відігравали політичні партії, які мали етнічний характер (польська, українська, німецька, єврейська і румунська лівиці, центр, правиця). Це власне вони надали категоріям «Свій» і «Чужий» конкретного значення, локалізуючи їх в окресленому історичному часі та політичних структурах (провінційне і місцеве самоуправління, цісарсько-королівські інституції), а також сформували специфічні зв'язки між індивідами, котрі базувалися не лише на спільності поглядів, а й на етнічній свідомості. В Галичині й на Буковині звичним було легковаження баченням, прагненнями, очікуваннями чужих етнічних груп. Етнічні

інтереси нав'язували стратегію і тактику політичних партій. Всі ці питання дослідив І. Монолатій у своїй монографії, що визначає її значення.

Значну увагу у книзі І. Монолатія присвятив роздумам щодо методів і засобів політичної боротьби, які використовувалися галицькими і буковинськими суб'єктами політики (розділ 4). Досить переконливо пояснив використання тероризму, який був зумовлений етнічним фактором. Передусім він мав бути ефективним засобом блокування колонізації і міграції привілейованих етнічних груп (галицькі поляки і буковинські німці). Дискусії про землю на селі, а також про торгівлю в містах стали гострим проявом функціональності критеріїв «Свій – Чужий».

Незаперечним позитивом монографії І. Монолатія, окрім фактографічного матеріалу та його інтерпретації, є з'ясування причин поразки в 1867–1914 рр. концепції побудови з громадськості, що проживала в цісарській частині монархії, політичної нації. Дія критерію «Свій – Чужий» не тільки знищила цей політичний проект, але й призвела до реалізації політичними партіями альтернативного бачення соціального порядку – будівництва етнічно-культурних спільнот поляками, українцями, євреями, німцями, румунами. Автор також здійснив раціоналізацію в поясненні політичної поведінки різних політичних акторів, котрі діяли в державі Габсбургів, передусім політичних партій, а також церков і професійних союзів. Окреслення суспільних груп у категоріях «Свій – Чужий» дало поштовх до визначення ворогів у Галичині й на Буковині, добору союзників на окремих ділянках політичного суперництва (за землю, торгівлю, школу, самоуправління, мову, банки, культуру), масштаб укладених компромісів – т. зв. буковинський компроміс 1910 р. і галицький компроміс 1914 р. У даних випадках акти угоди були наслідком дій чинників і зовнішніх сил, а не продуктом політичної волі, вільно репрезентованої етнічними групами. А відтак, згідно І. Монолатія, конфлікт у Галичині й на Буковині був нормальним станом, натомість компроміс – винятком, у якому була зацікавленою тільки держава, а не регіональні політичні актори.